

Geopark – סקירה

כותבת הסקירה – ליה קזאז
עורך – ד"ר ליאור חן

הגדרה ומטרות

גיאופארק הוא אזור גאוגרפי בעל חשיבות גיאולוגית רבה¹ שבו התאגדו קבוצות שונות תחת אסטרטגיה משותפת לקידום אותה מורשת לתועלת האוכלוסיות המקומיות. חשיבות האזור יכולה להיות גיאולוגית, ארכיאולוגית, אקולוגית, היסטורית או תרבותית. המטרה המרכזית בהגדרת אזור כגיאופארק היא יצירת תועלות לטובת האוכלוסיות המקומיות מהאזור ועל כן המעורבות שלהן בפארק היא הכרחית. האוכלוסיות המקומיות מנהלות את הפארק, מרוויחות כלכלית מהפיתוח שלו ויכולות, מבחינה חברתית, להציג באמצעותו את המורשת הגיאו-תרבותית שלהן². במרבית המקרים, לא מדובר באתרים שהתגלו או באזורים "בראשייתים" אלא באזור או באתר שלא הצליח, על אף ייחודו, לייצר תרומה כלכלית וחברתית מספקת לקהילות הסמוכות. ביצירת גיאופארק מושם דגש על שלושה היבטים:

1. הגנה ושימור על הסביבה האקולוגית או ארכיאולוגית.
2. פיתוח תשתית לתיירות.
3. פיתוח סוציו-אקונומי תוך שימוש באסטרטגיות של פיתוח אזורי בר-קיימא.

מנגנוני הניהול

תהליך ההכרה בשטח כגיאופארק הוא ארוך וקפדני. בנוסף למילוי טפסים ראשוני, הוכחות שהאתר שמור מבחינה גיאולוגית וביולוגית וביקור פיזי של נציגי אונסק"ו באתר, אתרים חייבים לעבור וידוא מחדש (revalidation). הוידוא מתרחש מדי ארבע שנים או במקרה הצורך תוך פרק זמן קצר יותר. במהלך הוידוא נבדק האם הפארק עומד בסטנדרטים של אונסק"ו³. סטנדרטים אלה קשורים בשימור (conservation) של האתר וכן בעמידה בייעדים הסוציו-תרבותיים שהאתר קבע, אלה קשורים, בין היתר, בשיתופי פעולה עם קהילות מקומיות. מבחינה חוקית ניהול גיאופארק כפוף לחוקי הממשלה במדינה שבה ממוקם הפארק. הגוף שמסמך אזור להיות גיאופארק הוא

¹ מורשת גיאולוגית היא הרעיון לפיו קיימים אלמנטים גיאולוגיים (אבנים, צמחייה, נוף) להם חשיבות בהיסטוריה של כדור הארץ.

² כאשר מדובר במורשת תרבותית נוהגים לראות בניהול של האוכלוסיות המקומיות כ"ניכוס מחדש" וכתחייה תרבותית של ערכי החברה המקומית. עוד על כך ראה [במקור הזה](#).

³ <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0016787817300214#bib0275>

אונסק"ו⁴, אם כי היו כמה מדינות שהכירו באופן עצמאי בפארק בשטחיהם כגיאופארקים (ר' שמורת Itoigawa ביפן בהמשך המסמך).

הגיאופארקים הראשונים הוכרזו באירופה וכיום נמצאים ביבשת מעל 60 פארקים ב-27 מדינות. זרוע ביצועית של אונסק"ו אחראית על הפארקים. באירופה הזרוע נקראת רשת הגיאופארקים האירופאית (EGN - European Geoparks network). הקמת הרשת החלה בשנת 2000⁵ וחרת בה מקנה תמיכה כלכלית ורעיונית. הרשת היא שמחליטה האם לאשר את הצירוף של אזורים שמגישים בקשת הצטרפות. ה-EGN מלווה את האיזור המעוניין להפוך לגיאופארק בתהליך ההקמה, מייעץ לכל פארק כיצד להוציא את חזונו אל הפועל ומקדם שיתופי פעולה בין פארקים שונים⁶. בשנים האחרונות מנסה אונסק"ו להקים עוד זרועות כאלו ביבשות נוספת וכיום קיימת גם זרוע באזור אסיה והאוקיינוס השקט (Asian-pacific).

בפועל, את הפארק חייב לנהל גורם המוכר על ידי המדינה ושמכיר את התנאים המקומיים (המשפטיים בעיקר), בדרך כלל מדובר בשיתופי פעולה בין עיריות מקומיות, מרכזים אקדמיים ועמותות. רק במקרים נדירים גורמים ממשלתיים הם האחראיים הישירים על הניהול. הגורם המנהל חייב להיות מסוגל להפעיל כוח שיטור כדי לשמור על האזור ולאכוף את הנהלים לגבי הערכים הגיאולוגיים-תרבותיים שבו. אולם, גורם זה חייב לעבוד עם גורמים מקומיים כדי שתיווצר זהות אתרית ייחודית לאזור. הגורמים המקומיים חייבים לקחת חלק בדיונים ובהחלטות לגבי הערכים והמורשת שיוצגו בפארק ושהפארק יייצג. כדי להבטיח זאת, ה-EGN הנחילה את מדיניות ה"וידוא מחדש" שצוינה לעיל.

אחד השלבים הראשונים ביצירת גיאופארק הוא גיא-שימור\geoconservation. השימור מתחיל בהכרה של השטח. ניתן לעשות זאת דרך מיפוי גיאולוגי קפדני של האזור תוך אפיון של הערך הגיאולוגי של כל אלמנט בשטח. נוסף על כך יש להעריך את מצבם של האלמנטים הגיאולוגיים השונים ולהעריך את כמות עבודת השימור ההכרחית. לשם כך יש להביא גיאולוגים ומומחים אחרים כדי לוודא שאפיון השטח יהיה נאמן לשטח.

לצד השימור לפארק שני מנגנוני ניהול חשובים נוספים – חינוך ותיירות. ביחס לראשון (חינוך), הגיאופארקים (האירופאיים) יוצרים קשרים צמודים עם מרכזים אקדמיים סמוכים. סטודנטים וחוקרים הם גורם משמעותי בפארק, כמו גם הקשרים עם בתי ספר יסודיים ותיכונים. בנוגע לשני, גיא-תיירות (geotourism), מרכזי מידע תיירותי הם אלמנט הכרחי בבניית הפארק. אלו צריכים לספק מידע ברור לגבי אופי הפארק (המורשת הגיאולוגית הייחודיות שלו הפארק ומה ניתן לעשות במהלך הביקור בו). מגוון ניהול נוסף שמומלץ על ידי אונסק"ו הוא איסוף מידע על המבקרים בפארק. איסוף המידע אמור לתרום להבנת הפרופיל סוציו-אקונומי של המבקרים מתוך מטרה להתאים את תכניות הפארק למבקרים באופן מיטבי.

⁴ <http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/environment/earth-sciences/unesco-global-geoparks/>

⁵ <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0016787817300214#bib0275>

מקרי בוחן:

להלן רשימה של מספר אתרים שהוכרו כגיאופארקים מטעם אונסק"ו ופירוט לגבי תהליך ההכרה שלהם:

- Fforest Fawr, **ויילס, אנגליה**. הגיאופארק מכסה את שטח המערבי של הגן הלאומי "Brecon Beacons". המורשת הגיאולוגית העיקרית היא אבנים (בנות כ-470 מליון שנה) שפרוסות כמו חתיכות עוגה וכן הרים עם שיפוע ייחודי המכוסים ירק. בנוסף, האתר כולל שילובים של נוף אנושי וטבעי, למשל, במרכז שטח הגיאופארק יש ארמון מהמאה ה-15. האתר התקבל כגיאופארק ב-2006, עברה מאז 3 ביקורות שוידאו שהאתר עדין מוחזק בסטנדרטים של ה-GGN.

- Qeshm Sland, **איראן**. האי קשם הוא אי איראני (בחוץ הדרומי) במיצר הורמוז במפרץ הפרסי. אורכו 135 ק"מ. בין האתרים החשובים בגיאופארק יש מוקדים לבחינה ייחודית של שחיקה (erosion) של האבנים והחולות במקום. בנוסף, יש מערות של מלחים שיוצרים תופעה של נטיפי מלח (ראו: Namakdhan salt dome). לפני שהפכה לגיאופארק ב-2017, האתר הורכב כאתר מורשת עולמי ע"י אונסק"ו ב-2007. חשוב לציין שהאתר בסיכון לאבד את הסטטוס שלו בגלל חילוקי דעות בין אונסקו לאזרחי האי לגבי דיג (דיג שמסכן קיימות הוא עילה לביטול סטטוס גיאופארק)⁷.

- Kütralkura, **צ'ילה**. האתר נמצא על הגבול של צ'ילה עם ארגנטינה. המורשת הגיאולוגית של האזור חוזרת אחורה 200 מיליון שנה כשתזוזה של לוחות טקטוניים באזור גרמה לפעילות געשית וליצירה של חלק נרחב מרכס האנדים. בתוך הגיאופארק יש 4 הרי געש פעילים. האתר התקבל כגיאופארק ב-2019. לפני שהפך לגיאופארק היה תחת ניהול משותף בין משרד התיירות הצ'יליאני והערייה המקומית שהאתר נמצא ברשותה. הניהול השוטף נעשה על ידי האגף לתיירות במועצה העירונית⁸.

⁷ <https://kayhanlife.com/culture/irans-qeshm-island-geopark-could-lose-unesco-world-heritage-site-status/>

⁸ <https://www.vilcun.cl/web/postulacion-de-geoparque-kutralkura-a-red-global-de-unesco-fue-presentada-ante-concejo-municipal-de-vilcun/>

- Itoigawa, יפן. זה אתר ייחודי כי למעשה בתוך שטח בנוי ומאוכלס ניצבים כ-24 אתרים נפרדים שיחד מרכיבים את הפארק. כל הפארק למעשה יושב על קו שמחבר בין שני לוחות טקטוניים וחוצה את יפן. האתר הוא מעין אמבטיה גיאולוגית שנוצרה מהקרע הזה בין הלוחות ובתוכה כמה נקודות עניין גיאולוגיות. רק סביב 1987 האוכלוסייה המקומית החלה להבין שיש כאן אתר שכדאי לפתח אותו, עד אז האתרים לא זכו לתשומת לב. ב-1991 השלטון המקומי הכריז עליה כאתר גיאולוגי לשימור, בלי קשר לאונסקו. ב-2009, הממשלה היפנית הכריזה על האתר כגיאופארק (למעשה הגיאופארק הראשון של יפן) מה שפתח את הדלת להכרה בילנאומית וכל סללה את הדרך לדריסת רגל של אונסקו באתרים שאינם אירופאים⁹ כך שב-2015 האתר הוכרז כגיאופארק על ידי אונסקו.

- Hong Kong, סין. זהו אתר וולקני שנוצר כתוצאה מהתפרצויות תכופות ולחץ ופעילות טקטוניים. זה יצר נוף של אבנים בצורות ייחודיות לפני שהוכרז כגיאופארק היה "גן לאומי הונג קונג". ב-2009 הפך לגיאופארק לאומי, ב-2011 הוכרז כגיאופארק עולמי מטעם הממשלה הסינית וב-2015 הוכר רשמית על ידי אונסקו לשמו שונה לגיאופארק מטעם אונסקו¹⁰.

לסיכום, לרוב האתרים שהוכרזו גיאופארקים הייתה תשתית כלשהיא של אתר מוכרז (שטח מוגן) ברמה המדינתית לפני ההכרה של אונסק"ו. התנאים שאונסק"ו מציבה כדי שפארק יוכרז גיאופארק (רמת שימור האתר, הבדיקות הגיאולוגיות, הוכחות בדבר שיתופי פעולה עם אוכלוסיות מקומיות) הם כה מחמירים כך שלאחר חייבת להיות תשתית (גיאולוגית, תיירותית וניהולית) חזקה. עם זאת, במעט מאוד מקרים האזור הוגדר קודם להכרזתו כגיאופארק כשמורת טבע או שהוא נמצא בתוך שמורת טבע.

⁹<http://www.geo-itoigawa.com/eng/about/aboutus.html>

¹⁰https://www.geopark.gov.hk/publications/Geopark_Leaflet.pdf

מספר מאמרי אקדמיים על הנושא:

לסיום, מצורפים קישורים למספר מאמרים אקדמיים שעוסקים בגיאופארק:

- [Azman ושותפיה](#) (2010) קובעים ש"המטרה העיקרית של גיאופארק הוא לייצר הזדמנויות תעסוקה לאוכלוסיות המקומיות". ההנחה היא שהשתתפות פעילה בתהליכי קבלת ההחלטות ישפר את תנאי חייהם של הקהילות המקומיות ויוביל להתייחסות מכובדת ומרוכזת-שימור יותר לפארק. באופן אירוני, אותן חוקרות מצאו (במקרה של השמורה Langkawi שבמלזיה) שלקהילות המקומיות יש הבנה מינימלית של הקונספט של הגיאופארק. ההבנה שלהן מוצגת כפועל יוצא של מידת ההשתתפות שלהם בפעילות הפארק. נראה שמבחינת המקומיים, התועלת הכלכלית של הפארק היא הסיבה העיקרית לתמיכה בהקמתו. לפי החוקרים, משהו מתפספס בהבנת הרעיון הרחב יותר של הפארק.
- כותבי [המאמר הזה](#) טוענים שרצוי שהגורם שמנהל את הגיאופארק יהיה כמה שיותר עצמאי, גמיש ויעיל. זאת מכיוון שאלה הכרחיים לשמירה, קידום, פיתוח כלכלי ועדכון הגיאופארק.
- לפי [המאמר הזה](#), ניהול אידיאלי לגיאופארק הוא ניהול השתתפותי שנוקט בגישה של bottom up. ניהול כזה מאפשר יותר השתתפות של אוכלוסיות מקומיות בפארק וגורם להם להיות יותר גאים בסביבה שלהם. הצוות יהיה הרבה פעמים יותר יצירתי ופעיל ובעל תחושת חובה קולקטיביסטית. לפי המאמר על ההנהלה לשתף פעולה עם גורמים שמכירים את הסביבה, NGO's, ארגוני סביבה מקומיים וכדומה.
- לפי [המאמר הזה](#) באזורים מתפתחים (הם נותנים דוגמאות של אתרים באסיה, הונג-קונג ומלזיה), הרעיון מאחורי הקמת הגיאופארק הוא שיפור איכות חייהם של הקהילות המקומיות. או לפחות זה האינטרס של קהילות אלה בתמיכה ברעיון הקמת הגיאופארק. הרעיון הוא לעשות מעבר מהשתכרות ממקצועות הדייג וחקלאות גרידא להשתכרות שמבוססת יותר, אך לא רק, על תיירות. אולם, המחקר הוכיח שהפיתוח הכלכלי לא משפר מידית את מצבם של הקהילות העניות יותר באזור. הסיבות העיקריות לכך הן: העדר המשאבים שלהם, העדר היכולת או הכישורים הטכניים-פיזיים, העדר ההשכלה או ההון התרבותי לקחת חלק בפיתוח התיירות.